

Nakon napornoga rada s francuskim ključem pojedite sendvič i radni dan završite u *jacuzziju*

U školi učimo *euklidsku geometriju*, *Newtonove zakone*, način rada *dizelskih motora*. U svakodnevnome životu katkad će nam zatrebati *francuski ključ*, u trenucima opuštanja ući ćemo u *jacuzzi*, a kad smo gladni, pojest ćemo *sendvič*. Svi su izrazi pisani kurzivom eponimi, tj. izrazi nastali od vlastitoga imena. *Rječnik stranih riječi* Bratoljuba Klaića i *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* Rikarda Simeona pokazuju da naziv *eponim* ima zapravo dva značenja – može označavati i imenodavatelja i, češće, imenoprimalca. Eponimi su duboko ukorijenjeni u jeziku, i to i u općemu jeziku (npr. *jacuzzi*, *sendvič*) i u nazivlju mnogih struka (algoritam, Youngov modul). U jeziku prirodnih, medicinskih i tehničkih znanosti eponimski su nazivi iznimno česti. Svaki eponimski izraz ne nosi samo određeno značenje nego i dodatnu obavijest o imenodavatelju, koji povijesni podatak ili kulturnu zanimljivost. Imenodavatelj je najčešće osoba zaslužna za koji izum ili otkriće, ali to može biti i narod, država, grad, organizacija ili tvrtka te trgovačko ime.

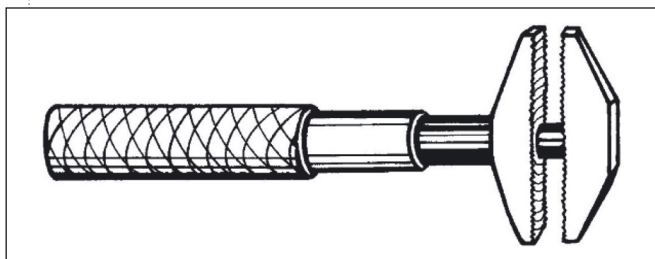
Povijest i kultura u riječima

Iza eponimskih izraza skrivaju se mnoge zanimljivosti o osobi čije je ime postalo općom imenicom te o povijesnim okolnostima u kojima je eponim nastao. Svima dobro poznati *sendvič*, jelo koje se sastoji od dviju kriška kruha ili peciva obično premazanih maslacem ili majonezom i nadjevenih suhomesnatim proizvodom, sirom, sardinama i slično, nastao je u 18. stoljeću, a ime je dobio prema grofu od Sandwicha (imenom John Montagu), kojemu su takvu okrepu servirali kako radi jela ne bi morao prekidati kartanje – jeo bi rukama i ne bi zamastio karte jer je meso bilo između kriška kruha. Njegovim se suigračima jelo također sviđjelo, pa su i oni naručivali „the same as Sandwich” („isto što i Sandwich”).

Naziv *jacuzzi*, kojim se označuje kada za opuštanje s dovodima vode pod pritiskom koji stvaraju vrtloge ugodne tijelu, također ima zanimljivo podrijetlo. Candido Jacuzzi, talijanski emigrant u Kaliforniji, 1956. godine za svojega je sina, koji je bolovao od reumatoidnoga artritisa, razvio hidroterapijsku crpku kako bi svaki dan kod kuće mogao imati redovitu terapiju. Iz toga je izuma Roy Jacuzzi, treća generacija iste obitelji, 1970. godine konstruirao *jacuzzi* kakav poznajemo danas. Budući da je Jacuzzi američka tvrtka, smatra se da je kada dobila ime prema trgovačkome imenu.

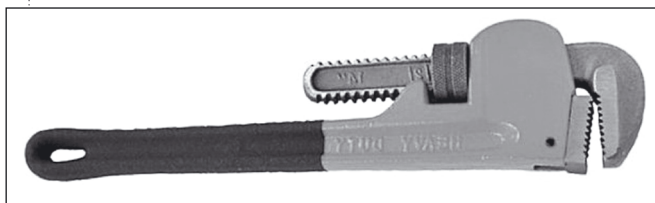
* Snježana Kereković voditeljica je Katedre za tehničke strane jezike na Fakultetu strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu.

Među nazivima za alate zanimljiva su tri naziva nastala po istome načelu: imenodavatelj je ime naroda iz kojega potječe izumitelj. Za nastanak francuskoga ključa zaslužni su kanadski radnici francuske nacionalnosti.

Engleski ključ također je vrsta namjestivoga ključa, čiji je izumitelj engleski inženjer Richard Clyburn.

Taj je izum iz 1842. godine usavršio Šveđanin Johan Petter Johansson i tako smo dobili i švedski ključ.

U nazivima prirodnih i tehničkih znanosti veliku i važnu skupinu eponima čine jednorječni nazivi mjernih jedinica nastali prema prezimenima znanstvenika koji su radili u područjima

kojima nazivi pripadaju: *bekerel* (Bq) prema francuskome fizičaru Henriju Becquerelu, *farad* (F) prema engleskome kemičaru i fizičaru Michaelu Faradayu, *henri* (H) prema američkome znanstveniku Josephu Henryju, *herc* (Hz) prema njemačkome fizičaru Heinrichu Hertzju itd.

U dvorječnim nazivima pridjev izveden od imena imenodavatelja čini prvu sastavnicu, a osnovna imenica (naziv) drugu, na primjer: *Boyleov zakon*, *Celzijev stupanj*, *Charpyjev bat*, *Hookeov zakon*, *Machov broj*, *Newtonovi zakoni*, *Ottov motor*, *Poissonov omjer*, *Vickersova tvrdoća*, *Youngov modul*. U slučaju dvaju ili više imenodavatelja nazivi postaju troriječni ili još i dulji: *Hume-Rotheryjeva pravila*, *Kelvin-Voigtov model*, *Navier-Stokesova jednadžba*, *Siemens-Martinov postupak*, *Reynoldsova osrednjena Navier-Stokesova jednadžba*.

Jezične poteškoće

Praksa pokazuje da postoje poteškoće u stvaranju i pisanju eponima u hrvatskome jeziku. Budući da su općim imenicama jednorječni eponimi postali poopćivanjem vlastitih imena, prvo je pravilo da se pišu malim slovom. Zatim, ovisno o stupnju prilagodbe hrvatskomu jezičnom sustavu neki se eponimi pišu fonetizirano (*sendvič*, nazivi mjernih jedinica), a neki izvorno, pa se pišu kosim slovima (*jacuzzi*). U praksi, međutim, nailazimo katkad na kolebanje, pa susrećemo *om* i *ohm*, *paskal* i *pascal*. Do takva kolebanja obično dolazi u početku usvajanja novih naziva, posebice naziva koji se u hrvatski jezik preuzimaju iz engleskoga, pa je neobično da mjerne jedinice, koje su već dugo u uporabi, još nisu doživjele opću grafijsku prilagodbu.

Pri stvaranju i pisanju dvorječnih eponima pojavljuje se u hrvatskome jeziku nekoliko poteškoća. Pod utjecajem engleskoga jezika, u kojemu se dvorječni eponimi sastoje od dviju imenica u nominativu (*Mach number*, *Brinell method*) ili posvojnoga genitiva (*Saxon genitive*) i osnovne imenice u nominativu (*Hooke's law*) nailazimo u hrvatskome na isto, ali u njemu pogrešno, navođenje vlastitoga imena i opće imenice, npr. **Mach broj*, ili tvorbu polusloženica, npr. **Brinell-metoda*. Tu je i pravopisna pogreška, tj. nastavak *-ov/-ev* pogrešno se odvaja spojnicom, pa u pisanoj praksi nailazimo na ovakve slučajeve: **Mach-ov broj*, **Brinell-ova metoda*. Eponimi te vrste izražavaju pripadnost, te je potrebno poštovati jezična pravila i tvoriti posvojni pridjev: *Machov broj*, *Brinellova metoda*, *Hookeov zakon*.

Katkad je prisutno i kolebanje kod tvorbe posvojnih pridjeva od imena koja u izgovoru završavaju glasom *i*. Prema *Hrvatskome pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013.) glas *j* izgovara se i zapisuje u posvojnim pridjevima nastalim od stranih imena koja završavaju glasom *-i* bez obzira na to kako se on zapisuje (*i*, *y*, *ie*, *ea*). *Bernoullijevo načelo*, *Charpyjev bat* (**Bernullievo načelo*, **Charpyev bat*).

Osim posvojnoga pridjeva, prva sastavnica dvorječnih eponima može biti i odnosni pridjev na *-ski*, koji upućuje na sličnost. Dakle, povezanost s imenodavateljem manje je izravna nego kod posvojnoga pridjeva, npr. *euklidska geometrija*, *njutnovska mehanika*. U skladu s pravilima hrvatskoga standardnog jezika odnosni se pridjev piše malim slovom.

U sljedećoj tablici donose se odabrani primjeri engleskih eponima, pogrešnih oblika u hrvatskome jeziku te pravilnih hrvatskih oblika.

engleski eponim	pogrešno	pravilno
ampere, becquerel, coulomb, faraday, henry, hertz, joule, kelvin, mach, newton, ohm, pascal, siemens, tesla, volt, watt, weber	ampere, becquerel, coulomb, faraday, henry, hertz, joule, kelvin, mach, newton, ohm, pascal, siemens, watt, weber	amper, bekerel, kulon, farad, henri, herc, džul, kelvin, mah, njutn, om, paskal, simens, tesla, volt, vat, veber

engleski eponim	pogrešno	pravilno
Sandwich	sandwich, sendvić	sendvič
Jacuzzi	jacuzzi	<i>jacuzzi</i>
diesel engine	dizel motor Diesel-motor dizel-motor	Dieselov motor dizelski motor razg. dizel, dizelaš
Mach number Brinell method	Mach broj, Mach-broj, Mach-ov broj Brinell metoda, Brinell-metoda, Brinell-ova metoda	Machov broj Brinellova metoda
Hooke's law Newton's law	Hooke zakon, Hooke-zakon, Hooke-ov zakon Newton zakon, Newton-zakon, Newton-ov zakon	Hookeov zakon Newtonov zakon
Bernoulli's principle Charpy striker	Bernoullievo načelo Charpyev bat	Bernoullijevo načelo Charpyjev bat
Euclidean geometry Newtonian mechanics	Euklidska geometrija Njutnovska mehanika	euklidska geometrija njutnovska mehanika